

ממונם (וכמו שנראה סברא זו מתוך דברי התוס' נ. ד"ה קסברי). הרי שקולתם וחומרם תלויות זו בזו. ואולם נראה לכאורה שאם עבדו מיעוט העיר וסקלגום (כרבי יוחנן דלהלן) ואחר כך המשיכו אחרים ונעשה רוב, אעפ"י שהראשונים היו בסקילה — ממונם אובד ולא נאמר הואיל והחמרו במיתתם דין הוא שנקל בממונם, כי מעתה חל על הכל דין עיר הנדחת למפרע.

'יצאו הן ולא שלוחין' (הרש"ש גרס: **ולא שלוחן**. וכן הגרסא בשאר מקומות הדומים) — פירוש, גזרת הכתוב היא שכיון שהדיחו על ידי שליחות, כגון שאמרו 'פלוני ופלוני אמרו לנו לומר לכם...', אין זו נחשבת הדחה גמורה, כיון שאין נגררים אחריהם כל כך (עפ"י שיטה מקובצת מכ"י, מנכדו של ר"ש משאנץ. מובא בשער המלך הל' עכ"ם ד, ב).

א. עוד באר באופן אחר: מדובר כגון שהשלוחין מאנשי עיר אחרת, ולכך אי אפשר לחייב מצד שנחשיב את השלוחים עצמם כמדיחים, שהרי צריך שיהא המדיח מיושבי העיר ההיא. והרש"ש כתב, כגון ששלחו שליח אחד — שאין חייבין אלא בשנים. [תדע, מדאמר 'לא שלוחן' ולא 'שלוחיהן', כמו שאמרו בסוטה (מה) 'יצאו הן ולא שלוחיהן'].

אלא ששני תירוצים אלו קשים, הלא קיימא לן בכל מקום אין שליח לדבר עבירה, והמעשה אינו מתיחס כלל למשלח אלא לשליח עצמו, והרי באופנים הללו אין השליח יכול לידון כמדיח מאחר ואין כאן התנאים הנצרכים, שאינו מהעיר או שהוא אחד, ואם כן מדוע צריכים מיעוט 'לא שלוחן', הלא ממילא ידענו שפטור? — קושיא זו הקשה בשעה"מ שם (והרש"ש הביא דבריו בשינוי, וצ"ע בדבריו).

ואמנם לפי ההסבר הראשון, צריך מיעוט לפטור באופן שיש כאן שני שליחים מאנשי העיר, שיש מקום לחייב מצד השלוחים שייחשבו הם עצמם המדיחים, וגילה הכתוב שאין זו הדחה כיון שבדבריהם הם מדיחים בשליחות אחרים. ואין כאן דין עיר הנדחת אלא כהדחת יחידים שהם בסקילה.

ובנדוע ביהודה (קמא אה"ע פב, יט) כתב שבאמת אין כאן כלל יתור בפסוק, ומה שאמרו בברייתא 'הן' — ולא שלוחן הטעם הוא משום אין שליח לדבר עבירה כבכל התורה. וזו הסיבה שהרמב"ם שהביא הברייתא כולה, לא הביא קטע זה — שכבר כתב כלל זה בספרו שאין שליח לדבר עבירה. [וע"ש עוד הסברים דאצטריך לשוגג, או שבמסית לא נאמר הן כללא דאשלד"ע. וגם רמז להסבר המובא לעיל מהשטמ"ק. ואולם נקט לעיקר שאין כאן מיעוט מיוחד, כאמור].

ב. ע' בחזו"א (סנהדרין כד, ח) שדן בדינו של השליח, האם בסקילה כמסית יחידים, או כמדיח עיר.

'מקרבך — ולא מן הספר' — ע' במובא לעיל טז.

דף קיב

'אמר רב חסדא: ובנקבצים לתוכה' — עיין רש"י. מתוך דברי תרומת הדשן (שמב ד"ה ואין להביא) מתבאר שהיתה לפניו גרסה אחרת בדברי רש"י, ששני פירושים נפרדים יש כאן בבאור 'נקבצים לתוכה': לשון אחת — שאפשר לקבצם באותו יום ששורפים. לשון אחרת — שהנכסים היו פעם בעיר. ועל פירוש זה האחרון כתב רש"י 'לא שמעת'.

'מהו דתימא כיון דקביל עליה אחריות כדידיה דמי, קא משמע לן' — כלומר, אפילו לר' שמעון הסובר בכל מקום 'דבר הגורם לממון כממון דמי', והיה מקום אם כן להחשיבו כממון אנשי העיר —

מודה ר' שמעון בזה כיון שהבהמה קיימת בעין — נחשבת כממון המפקיד לגמרי (כן באר בספר פרי יצחק ח"ב טו. וכבר כתבו כן כמה אחרונים שמודה ר' שמעון בכל מקום דאיתנהו בעינייהו שאינו כממונו — כן כתב הצמח-צדק וכן צידד בקצות החושן, וע"ע להלן בסמוך בע"ב. וע' במובא בב"ק צ ובפסחים ו).
 עוד יש לתרץ שלא אמר רבי שמעון 'גורם לממון כממון דמי' באופן כזה שיש לממון בעלים גמור, וודאי לא עדיף השומר שלגביו אין כאן אלא 'גורם' מהמפקיד שאצלו הוא 'ממון' ממש, ולכך אי אפשר שתיאסר הבהמה על ידי כך שיש לשומר אחריות (עפ"י אחיעזר ח"ב מו, יא. וכ"כ שם בח"ג מב, ו; סב. וכיו"ב בזכר יצחק ח"ב מז, ו. ע' במובא בב"ק עו).

'...עיסה, חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת — מותרים. מאי טעמא? בהמה כמאן דלא פליגא דמיא, עיסה כמאן דפליגא דמיא' — לכאורה נראה פשוט שזה נכון רק לדעת הסובר 'יש ברירה', אבל אם נוקטים 'אין ברירה', הלא גם אם יחלקו אין מבורר חלקו של כל אחד משעה ראשונה נמצא שחלק עיר הנדחת אינו מבורר ובדין הוא שהגל ייאסר. אלא שצריך עיון בדברי הרמב"ם שפוסק 'אין ברירה' [בדאורייתא] ואף על פי כן פסק להתיר (שאגת אריה פט).
 ונראה ליישב, כיון שעיסה עומדת לחלוקה והרי מראש לקחיה על מנת לחלקה, הלכך כל אחד קנה בה זכות למחצית, אלא שעד עתה לא היה אותו חלק מבורר ועתה כשחלקו מתברר מכאן ולהבא שזהו חלקו האמתי. ואם כן אפילו לפי הסובר 'אין ברירה' ולא הוברר למפרע שזה חלקו משעה ראשונה, מכל מקום כיון שעד עתה החלוקה לא היה לאף אחד מהם קנין מסוים, וזכו רק שיקח כל אחד את מחצית העיסה, ומה שנוטל עכשיו — זהו חלקו, ואין כאן ספק של התחלפות, ממילא לא חל איסור עיר הנדחת לאסור את החלק של העיר האחרת (עפ"י שערי ישר ג, כב ד"ה ובוה יש לתרץ).
 עוד בענין 'ברירה' מכאן ולהבא — ע' במובא בב"ב פו:
 ויש מתרצים שבעיר הנדחת האיסור חל רק בגמר דין, וכיון שכך לב"בית-דין מתנה שיחול גמר דינם רק על החלק של עיר הנדחת (עפ"י מקור חיים תמח. וע' בענין זה, האם האיסור תלוי בגמר דין, בשו"ת אחיעזר ח"ב מט, ב. וע"ע עונג יום טוב לד"ה והא דאמרינן).

(ע"ב) 'קדשי בדיק הבית יפדו' — אין צריכים פדיון בדוקא אלא כלומר אינם נשרפים עמה אלא בקדושתם עומדים, לפי שאינם 'שללה' אלא שלל שמים (עפ"י רש"י במשנה לעיל).
 ואולם מדברי הרמב"ם (עכו"ם ד, יג) נראה שבדוקא אמרו לפדותם, ולאחר פדיותם טעונים שריפה. וטעמו לפי שנקראים ממון עיר הנדחת, אלא שכל עוד הם קדושים, ההקדש מונע את האיסור מלחול, וכיון שנסתלק ההקדש מיד חל איסור עיר הנדחת (עפ"י כסף משנה שם. וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ב מט, ב).
 והראב"ד (שם) השיגו; 'לא ידעתי למה שורפין אותן, שלל שמים היה ולא חל עליו איסור' [וכן מפורש ברש"י (מז. ד"ה קדשי) שהפודה אותם — יאכלם].

'רבי יוחנן אמר: זבח רשעים תועבה' — ואף על פי שב"ד כבר הרגו את הבעלים, אפשר שלא נתכפר חטאו, ועדיין יש כאן 'זבח רשעים'. ואף לפי דעת הסוברים שהנהרגים מתוך רשעם נתכפרו בהריגתם, מכל מקום הואיל ונדחה הקרבן שעה אחת מלהיקרב — ידחה (עפ"י גמרא לעיל מז).
 ואפילו לריש לקיש — הם עצמם לא ייקרבו משום 'זבח רשעים תועבה', כמו שאמרו בסמוך. ומשמע שנקטו בגמרא כהנחה פשוטה שגם ריש לקיש סובר תורת דיחויי בבעלי חיים. וכבר עמד על כך המשנה למלך (שגגות ג). וע' בשו"ת דובב מישרים ח"ב לג.

‘זהכא בקדשים שחייב באחריותן ור’ שמעון היא דאמר ממון בעלים הוא’ — בספר קצות החשן (שפו) כתב שנראה מכאן לכאורה שאפילו כשהממון קיים בעין אמר ר’ שמעון שהיות וגורם לממון אילו יאבד, כבר עתה הוא כממונו. וזה דלא כמו שכתבו כמה אחרונים (ע’ לעיל).
 ויש לתרץ, כיון שהקדשים הללו כבר נפסלו משום ‘זבח רשעים תועבה’, ובני העיר לא קיימו חובתם בקרבן זה והרי כבר נתחייבו באחריות להביא קרבן אחר לולא שהם נהרגין עתה, הלכך אעפ”י שהבהמה בעין סובר כאן ר’ שמעון שנחשבת הבהמה כשאר ממון בעלים, כיון שכבר חל בפועל חיוב האחריות על הבעלים להביא אחרת (פרי יצחק ח”ב טז. וכן הובא בשו”ת אחיעזר ח”ב מו, י).
 ויש שתמצו באופנים אחרים לחלק בין אחריות השומר ובין בהמה העומדת להקרבה — ע’ ברוך טעם חו”מ שם; שו”ת אחיעזר ח”ב מו, ט; ח”ג א, ג; סב, ג; אמרי בינה ד; שו”ת שבט הלוי ח”א קלח, ה).

‘אמר רבינא: לעולם בבעלי מומין... ופליגא דשמואל...’ — פירוש, לדעת רבינא — בכור ומעשר בהמה אפילו בעלי מומין, אינם נחרמים עם שאר ממון העיר, ולשמואל — בעלי מומים הרי הם לגמרי כממון בעלים ונהרגים עמה (כדפרש”י).
 ואפילו לרבינא אפשר שזו רק דעת ר’ שמעון, אבל תנא קמא חולק ולדעתו בכור ומעשר בעלי מומין — כממון העיר (וכן דעת הרמב”ם וכפי שהבין הראב”ד בדבריו, וכן פרש בכס”מ בפירוש הראשון, וכ”כ בלח”מ).
 אך אפשר שר’ שמעון אינו אלא מפרש ולא בא לחלוק, ולפי זה יש לפסוק להלכה כן [וכרבינא שהוא בתרא], שבכור ומעשר אפילו בעלי מומים — אינם נהרגים. וכן דעת הראב”ד (מובא בכס”מ שם). וכתב שבין תמימים בין בע”מ — אין שייך בהן ‘זבח רשעים תועבה’ שאינם דורון כשאר זבחים ולא מכפרים שום כפרה. ולכך ינתנו לכהן אחר.
 ומשמע בסוגיא שאפילו לדעת החולק על ריה”ג וסובר קדשים קלים אינו ממון בעלים — מעשר בהמה נחשב ממון בעלים ממש. ואולם יש דעה הסוברת שמעשר בהמה אינו ממון בעלים, לענין קרבן שבועה של שבועת הפקדון — ע’ בסוגיא בב”ק יג ובשיטה מקובצת. וע”ש בחדושי הגרנ”ט (קכא; קכג) בגדר הדבר. וע”ע בספר בית ישי קכג, ב.

‘אלא אי אתמר הכי אתמר, אמר רב חסדא: לא שנו אלא תרומה ביד כהן אבל תרומה ביד ישראל’ — תנתן לכהן שבעיר אחרת’ — הטעם שאין לאסרה לפי דעת הסובר ‘טובת הנאה — ממון’ והרי יש לו לישראל זכות טובת הנאה בממון זה, ומצד זה נחשב כ’ממונו’ — ע’ מנחת חינוך במצות ‘עיר הנדחת’; שו”ת אחיעזר ח”ג מב, ז.

‘מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים, תלמוד לומר: ‘לא תוכל שאתו’ ואין שאת אלא אכילה’ — ע’ בהרחבה ביוסף דעת ב”מ נג; מכות יט.

דף קיג

‘לקלוט — דרבנן’ — ע”ע במובא ביוסף דעת ב”מ נג.

‘רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת’ — הקשו האחרונים (הגאון רבי עקיבא איגר בחדושיו כאן; תורת חיים לעיל עא), מדוע עשה דושרפת אינו דוחה לאו דלא תעשון? וכמה דרכים נאמרו בהסבר הדבר:

במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, יש נפקותא לעתיד לבוא כאשר תיחלק הארץ לשבטים. כן כתב הרמ"ה. ויש שכתבו שאין נראה לפרש מחלוקתם לעתיד לבוא, שאז תהא החלוקה על ידי מלך המשיח ונשיאי ישראל עתורא"ש ור"ש משאנץ.

דף קיב

רכג. א. כיצד דנים את אנשי עיר הנדחת למיתה?

ב. מה דינם של אנשי שיירה העוברת ממקום למקום ולנו בתוכה והודחו עמה?

ג. מה דינה של עיר הנדחת שאין לה רחוב?

א. דין אנשי עיר הנדחת כיצד? אמר רב יהודה: דנים את העובדים עבודה זרה וחובשים אותם בבית הסוהר עד שרואים אם הודחו רובה – ואז דנים אותם להריגה ולאיבוד ממונם. עולא השיב על כך, נמצא אתה מענה את דינם של אלו.

אלא אמר עולא, וכן דעת ר' יוחנן (ויש שאין גורסים רבי יוחנן בסוגיא. ע' כס"מ הל' עכו"ם ד): דנים וסוקלים דנים וסוקלים, כדין היחידים, וכשהגיע מספרם לרוב העיר – דנים מכאן ואילך את העובדים בסיף בבית דין הגדול [וממונם אבד].

וריש לקיש אמר: מרבים להם בתי דין – כדי שתתקבל עדותם ויגמר דינם ביום אחד, ואם הודחו רובם – מעלים אותם לב"ד הגדול והם גומרים דינם להריגה ולאיבוד ממונם.

א. מדברי הרמב"ם ועוד ראשונים (ע' אוצה"ג ומאירי) נראה שנקטו כריש לקיש [שכן נראה מסקנת הסוגיא].

ב. מבואר ברמב"ם (עכו"ם ב,ו) שלאחר שהודחה העיר, שולחים לה שני תלמידי חכמים להזהירם, ואם עשו תשובה – ניצולים. והראב"ד השיגו שהרי לא מצינו שתשובה מועילה לחייבי מיתות בית דין.

ב. שיירה העוברת ממקום למקום ולנו בתוכה והודחו עמה; אם נשתהו שם שלשים יום – דינם כיושבי העיר, בסיף ובאיבוד ממונם. ואם לאו – הרי הם כיחידים שעבדו ע"ז שדינם בסקילה וממונם פלט.

ג. עיר הנדחת שאין לה רחוב; לדברי רבי ישמעאל אינה נעשית עיר הנדחת (אל תוך רחבה – דמעיקרא משמע). ולדברי רבי עקיבא, עושים לה עתה רחוב.

רכד. מה דין הממון בעיר הנדחת באופנים הבאים:

א. ממונם של הצדיקים שלא הודחו.

ב. ממונם של המודחים, שנמצא מחוץ לעיר.

ג. פקדונות של אנשים מבחוץ, המופקדים אצל אנשי העיר.

ד. ממון משותף של יושביה ושל יושבי עיר אחרת.

ה. שערם של אנשי העיר.

ו. בגדים ופאות נכריות שלהם.

ז. האם שחיטה מועילה לבהמת עיר הנדחת?

שאלות ותשובות לסיכום – סנהדרין ח"ב

א. ממון הצדיקים שבעיר; אם הוא נמצא בתוכה – דינו בשריפה (ואת כל אשר בה). ואם הוא מחוצה לה – ניצל (החרם אתה).

ב. ממון המודחים, אפילו היה מחוץ לעיר – נקבץ לרחוב העיר לשריפה (ואת כל שללה). ודוקא בנכסים הקרובים לעיר, שיכולים לקבצם באותו יום (רש"י), אבל הממון המרוחק שאינו מתקבץ לתוכה – אינו אבד (רב חסדא).

ודוקא נכסים שהיו פעם בתוכה אלא שעכשו הם מופקדים חוצה לה, אבל לא היו מעולם בתוכה – אינו נאבד (כן הוסיף רש"י לפרש).

ג. פקדונות של אחרים הנמצאים בעיר, אפילו קיבל השומר אחריות עליהם – אינם כממון העיר ולא נאבד (כן פרשו דברי רב חסדא).

ד. בהמה משותפת לאנשי עיר הנדחת ולאחרים – אסורה, שהרי היא כיחידה אחת שאינה ניתנת לחלוקה. אבל עיסה (וכדו') – החלק של האחרים מותר, שהריהי כמחולקת ועומדת. יש שתולים הדבר בשאלת 'ברירה'. ויש חולקים.

ה. שער אנשי העיר לא נאסר בהנאה (תקבץ ושרפת) – יצא זה שמחוסר תלישה קביצה ושריפה.

ו. בגדים ופאות נכריות של הרשעים שאבדו – אסורים. ושל הצדיקים – מותרים. אבל פאה נכרית שאינה מונחת כעת על האשה אלא תלויה על היתד וכדו', נסתפק רב יוסף האם נידון כשאר ממון שאובד או כלבוש, ועלה ב'תיקן' (עפ"י רש"י).

ז. שחיטת בהמת עיר הנדחת, אינה מועילה לענין אכילה, שהרי הכל נאסר בהנאה ומיועד להריגה. אבל לענין טומאת נבילה – נשאר הדבר בספק האם הועילה השחיטה להוציאה מטומאת נבילה אם לאו. הרמב"ם השמיט ספק זה. ופרש בספר בית הלוי (ח"ג כו, ד) שפשט מסוגיא דסוף חולין שמועילה השחיטה להוציא מידי נבילה.

רכה. מה דין הממונות דלהלן שהיו בעיר הנדחת?

א. קדשי מזבח, תמימין ובעלי מומין.

ב. קדשי בדק הבית.

ג. תרומות.

ד. מעשר שני.

א. לדברי רבי יוחנן, כל קדשי מזבח של עיר הנדחת ימותו ואין להם תקנה בפדיון, משום 'זבח רשעים תועבה'. אבל אינם נאבדים עם שאר ממון העיר (שאינם בכלל בהמתה) אלא מכניסים אותם לכיפה וכו' עד שמתים.

לדברי ריש לקיש, רק קדשים שנחשבים ממון בעלים דינם במיתה, כגון קדשים שחייב באחריותו לרבי שמעון שאמר דבר הגורם לממון כממון דמי (כ"ג) או קדשים קלים ואלביא דר' יוסי הגלילי, אבל שאר קדשים – ירעו עד שיסתאבו ויפדום, שלא נאסרו בהנאה כיון שאינו בכלל שללה ובהמתה. מלבד

החטאת, שכשמתו בעליה דינה במיתה ולא ברעיה. (ובאשם – מחלוקת תנאים האם הוקש לחטאת אם לא).

לדברי שמואל, רבי שמעון חולק על ריה"ג וסובר שכל קדשים קלים אינם במיתה מלבד בכור ומעשר בהמה שהואיל ונאכל במומו לבעלים, הריהו בכלל בהמתה ודינו בסייף כשאר ממון העיר (רש"י). ולפירוש רבינא בדברי רבי שמעון, הבכור ומעשר בהמה אפילו במומם אינם נאסרים, מפני שיש להם שם לווי ואינם בכלל בהמתה שנאכלים בתורת בהמת בכור ומעשר.

נחלקו הראשונים האם יש לפסוק כרבי שמעון [כי אפשר שלא בא לחלוק על חכמים אלא לפרש] וכרבינא, שבכור ומעשר בהמה מותרים וינתנו לאחרים [ואין שייך בהם 'זבח רשעים תועבה' מאחר ואינם באים לכפרה], או שמה להלכה בכור ומעשר בעלי מומים נידונים כממון העיר (ערמב"ם וראב"ד ונושאי כליהם, עכו"ם ד).

ב. קדשי בדק הבית אינם נשרפים עמה אלא דינם כשאר הקדש שבקדושתו הוא עומד וטעון פדיה. הרמב"ם כתב שלאחר שפודים אותו – נשרף. ואין כן דעת הראב"ד ורש"י. ולדבריהם משמע שאין צריך לפדות אלא דינו כשאר הקדש.

ג. למסקנת הגמרא בפירוש דברי רב חסדא, תרומה שביד כהן – תרקב, שאין מזוללים בה כל כך לשורפה. ושביד ישראל – הואיל והתרומה יוצאת מתחת ידו ואינה שלו, הלכך תינתן לכהן שבעיר אחרת (כלומר לכהן שלא הודה עמהם. רש"י).

ד. תנן, מעשר שני ייגנו. והעמידו בגמרא (אליבא דרב חסדא) במעשר שני שנכנס לירושלים ונפלו מחיצות [שאל"כ הרי נקלט בעיר ונאכל בה], אבל חוץ לירושלים – ממון גבוה הוא ואינו נאסר. הרמב"ם סתם וכתב 'יגנו' וכבר תמה הלח"מ בטעמו. ובספר ברכת מרדכי (ח"ב טו) האריך לבאר שיטת הרמב"ם עפ"י דברי המהרש"ל בסוכה לה.

דף קיג

רכו. א. עיר הנדחת שיש בה מזוזה – מה דינה?

ב. עיר שהודחה, האם מותר לעשותה לאחר זמן גנות ופרדסים?

ג. מה דינם של אילנות הנטועים שבעיר הנדחת?

א. לסתם מתניתין, מזוזה שבעיר הנדחת – תגנו. ולדברי רבי אליעזר בברייתא, כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת (וכל שכן אחד מן החומשים או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם. רש"י עא.) – אינה נעשית עיר הנדחת, לפי שאי אפשר לקיים בה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה.

ב. לדברי רבי יוסי הגלילי, לא תעשה גנות ופרדסים (והיתה תל עולם לא תבנה עוד – לגמרי משמע). רבי עקיבא אומר: לכמות שהיתה אינה נבנית (עוד – לכמה שהיתה) אבל נעשית היא גנות ופרדסים.

ג. האילנות הנטועים של עיר הנדחת אינם נאסרים בהנאה (וקבצת ושרפת – יצאו אלו שמחוסרים תלישה קביצה ושריפה. רש"י).